

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XX, Sayı/Number 1
Temmuz/July 2005, 181-183.

Ahmet KANKAL, Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı), Zafer Matbaası (ISBN: 975-270-355-0), X+387 sayfa, Ankara 2004.

Genel tarih alanında yapılan çalışmaların bolluğunun yanında, son zamanlarda şehir tarihi alanında yapılan tarih araştırıcılığı da artmıştır. Günümüzde Osmanlı dönemi ile ilgili yapılan çalışmalar içerisinde Anadolu kentleri ile ilgili araştırmaların arttığı gözlenmektedir. Siyasî, sosyal ve ekonomik tarih araştırıcılığı yanında, kentlerin ortaya çıkışı ve gelişmeleri ile kentlilerin gündelik hayatı da araştırmalara konu olmaktadır.

Türkiye'de şehir tarihçiliği alanında yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır (İstanbul, Ankara, Diyarbakır, Bursa, Sivas, Kayseri, Harput ...vd.). Kastamonu ile ilgili yapılan bu çalışma da büyük bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, Kastamonu şehir merkezi, dört yüz yıllık dönem itibariyle derinlemesine incelemeye tâbi tutulmuştur. Yazar, alışlageldiği üzere, sancağın tamamını çalışmayıp da sadece şehir merkezini ele almasının sebebini "*incelenen dönem itibariyle sancağın tamamına ait belge bulma imkânının olmaması*" şeklinde açıklamıştır. Buna karşın şehir merkezi incelenirken, şehrin çevresiyle olan ilişkisi de gözardı edilmemiştir.

Kullanılan kaynakların orijinal olması, yapılan araştırmanın önemini daha da artırmaktadır. Kastamonu ile ilgili yapılan bu çalışmada birinci elden kaynakların kullanılması, kitaba daha da zenginlik katmıştır. Burada; Osmanlı dönemindeki sosyal hayat için kaçınılmaz temel kaynak olan şer'iyye sicilleri (yaklaşık seksen tane şer'iyye sicili) kullanılmıştır. Bunun yanında özellikle de XV. ve XVI. yüzyıl nüfus hareketleri açısından tahrir defterleri iyi bir şekilde kullanılmıştır. XVII-XVIII. yüzyıl nüfusu için avarız defterlerine müracaat edilirken, XIX. yüzyıl için nüfus istatistik defteri ile salnameler incelenmiştir.

Osmanlı döneminde nüfus hakkında (özellikle XV-XVI. ve kısmen XVII. yüzyıl için) temel kaynaklar tahrir defterleridir. Tahrir defterleri, bilindiği gibi, tımar sisteminin uygulandığı yerlerdeki beşeri ve maddi kaynaklar hakkında en güvenilir bilgiyi merkeze sunmaktadır. Bu defterler nüfus sayımı hakkında net bir sayı ortaya koymazlar. Vergi veren veya vergilendirilebilir nüfusu gösterirler. Buna rağmen nüfusla ilgili elde başvurulabilecek bu kadar değerli başka kaynak bulunmadığından, nüfusla ilgili yapılacak çalışmalara kaynaklık etmektedirler. Avarız defterlerini de nüfus konusunda yardımcı öğelerden sayabiliriz. Eserde tahrir, evkâf, mühimme ve avarız defterleri ile şer'iyye sicilleri gibi arşiv malzemesi kullanılmıştır. Bunun yanında kronikler ve seyahatnameler gibi birinci elden kaynaklar ile son dönemlerde Osmanlıyla ilgili yapılan tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

Kitap, çalışmanın yapılış sebebini açıkladığı ve incelenen dönemi içeren bilgilerin yer aldığı önsözle başlamaktadır. Okuyucuların eser içerisindeki konuları daha rahat inceleyebilmesi ve istedikleri konulara kolay bir şekilde ulaşabilmeleri için kitaptaki konuları ve bunların

geçtikleri sayfaları gösteren içindekiler kısmından sonra kısaltmalar ve giriş kısmıyla devam etmektedir.

Giriş kısmı, Kastamonu ilinin tarihçesiyle başlamıştır. Bu kısımda, kullanılan kaynaklar bakımından, daha sonraki araştırmalara fihrist özelliği taşıyabilecek açıklayıcı özellikte bilgiler verilmiş, daha sonra kitap içerisinde kullanılan arşiv malzemesinin nerede bulunduğu, hangi tarihe ait olduğu ve kullanılan bu malzemenin dönemi özet bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca giriş kısmında, yapılan bu araştırmanın dönemi ve sınırları hakkında bilgi verilmektedir. Burada araştırmanın döneminin XV-XVIII. yüzyıllar arası olarak tespit edildiği, ancak herhangi bir dönemi öncesi ve sonrası ile ele almadıkça sağlıklı sonuçlara varmanın mümkün olmadığı; bu nedenle Kastamonu'nun Bizans (Komnenler), Selçuklular, Çobanoğulları ve Candaroğulları gibi dönemlerinin de bilinmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yazar, bu asırda Kastamonu üzerine yapılmış olan çalışmalara ana hatlarıyla değindikten sonra, bu çalışmaların olumlu olan taraflarını ve eksik kalan yanlarını bu bölümde değerlendirmiştir.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır:

1-Kastamonu'daki idari yapı. Burada iskân ve nüfus konuları ele alınmıştır. İskân bölümünde, Kastamonu'nun XIII. yüzyılın başlarında Hüsameddin Çoban tarafından fetholunmasıyla başlayan ve XIV. yüzyılın başlarına kadar devam eden Çobanoğulları dönemi ve bu dönemdeki iskân hareketleri konu edilmektedir.

Kastamonu'da yaklaşık bir yüzyıl süren Çobanoğulları hakimiyetinden sonra, Şemseddin Yaman Candar'ın oğlu I. Süleyman Paşa tarafından şehrin ele geçirilmesiyle başlayan Candaroğulları dönemi ve bu dönemde yapılan iskân çalışmaları konu edinilmiştir.

I. Murat döneminde kısmen ve Yıldırım Bâyezid zamanında ise tamamen Osmanlı hakimiyetine girmiş olan Kastamonu, 1402 Ankara Savaşı ile tekrar Candaroğulları hakimiyetine geçmiştir. 1460-61 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Karadeniz'e yaptığı sefer sonrasında tekrar Osmanlı hakimiyetine girmiş ve sancak statüsüne kavuşturulmuştur. Osmanlı'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, burada da tahrir yapılmıştır (1487). Kastamonu ile ilgili bilgiler bundan sonra düzenli olarak takip edilebilmektedir.

Nüfus bölümünde, XV-XVI. yüzyıl ve XVII-XVIII. yüzyıl şehir nüfusu ile bu dönemlerdeki nüfus hareketleri incelenmiştir.

2- Kastamonu'daki iktisadi durum. Gerek Bursa-Tebriz arasındaki İpek Yolu'na gerekse İnebolu ve Sinop limanlarına olan yakınlığı nedeniyle Kastamonu'da ticaret bir hayli gelişmiştir. Özellikle Anadolu Selçuklularının Sinop'u ele geçirmesiyle beraber buradaki ticari hayat canlanmıştır. Sinop limanı üzerinden, gerek bu dönemde gerekse Beylikler ve Osmanlılar döneminde Kırım yarımadası ve Güney Rusya memleketleriyle ticari ilişkiler kurulmuştur. Mısır ve Suriye ile bu memleketler arasındaki ticarete aracılık edilmiştir.

Kitabın iktisat bölümünde, araştırmaya konu olan dönem öncesindeki ekonomik gelişmelere dikkat çekilmiştir. XV-XVIII. yüzyıllar arasında şehirdeki sınai, ticari ve zirai faaliyetler temel kaynaklara bağlı kalarak açıklanmıştır.

Kastamonu'daki üretim (işletmeler ve sınai üretim) ve ticaret (ticaret mekanları, şehrin iaşesi, ve ticari emtia ile şehrin iaşesi) ele alınmıştır. Üretim başlığı altında İşletmeler kısmında; *boyahane, mumhane (şem'hane), debbağhane (tabakhane), kanara (selhane-salhane-mezbaha),*

Yeni Yayınlar

başhane (serhane), sabunhane, bozahane, kahvehane ve meyhane; sınai üretim kısmında ise metal sanayi (*tauyumculuk, bakırcılık, kazancılık, kalaycılık, demircilik, nalçacılık-nalbanlık, iğnecilik, kebkebur-kebkebirlik, çilingirlik ve kürekçilik*); deri sanayi (*debbâğlık, saraçlık, muytablık-mutafık, semercilik, ayakkabıcılık, eskicilik, yamacılık, kürkçülük ve köscülük*); dokuma sanayi ve yan kolları (*ipekli dokumacılık, yünü dokumacılık, pamuklu dokumacılık, hallachık, boyacılık, tarakçılık, terzilik, kavukçuluk-külahçılık, urgancılık ve hasırcılık*); Ağaç ve toprağa dayalı sanayi (*dülgerlik-neccarlık, kerestecilik-pedavracılık, bastonculuk, kömürçülük, arabacılık, kavasluk-okçuluk ve çömlekçilik-küpçülük*); diğer sanayi alanları ve hizmet sektörü (*gıda maddeleri ile ilgili olanlar, temizlik ve sağlık hizmeti ile ilgili olanlar*) yazarın kendine has üslubu içerisinde hem genel manada hem de bunların Kastamonu içerisindeki rolü sırasıyla açıklanmıştır. Bundan sonra Kastamonu'daki ziraat ve hayvancılık birinci elden kaynaklara bağlı kalınarak orijinal bilgilerle aktarılmıştır.

Ticaret başlığı altında ticaret mekanları kısmında; çarşı-pazar-dükkanlar ile bedesten-hanlar (Kastamonu'da bulunan bedesten ve hanların buldukları yerler bunların kim/kimler tarafından yapıldığı vs. hakkında bilgiler verilmiştir) açıklanmıştır. Bunlardan sonra şehrin iaşesi ve buradaki ticari emtia ile fiyat hareketleri hakkında bilgi verilmiştir.

3- Kastamonu'da sosyal hayat. Osmanlılar döneminde sosyal hayatı en iyi takip edebileceğimiz kaynaklar şer'iyeye sicilleridir. Bu kaynaklardan evlenme, boşanma, mülk alım-satımı, oturulan mekân, aile vb. gibi sosyal hayatla ilgili konularda rahatlıkla bilgi edinilebilir. Yazar eserinde bu temel kaynakları sıkça kullanmış ve o devrin ruhunu yansıtan bilgileri ortaya çıkarmıştır. Burada konular, günlük hayat ve dini-sosyal müesseseler başlığı altında sunulmuştur.

Günlük hayat başlığı altında mahalleler ve komşuluk ilişkileri, evler, evin döşemesi ve kullanılan eşya ile aile (*sözlenme, evlenme, boşanma, evlilik dışı ilişkiler, isim ve lakaplar*) konuları ele alınmıştır. Dini ve sosyal müesseseler başlığı altında cami ve mescitler, medrese-mektedir ve muallimhaneler, tekke ve zaviyeler, hamamlar hakkında bilgi verilerek Kastamonu'daki cami ve mescitler, medrese-mektedir ve muallimhaneler, tekke ve zaviyeler ile hamamların isimleri, bunların kimler tarafından kaç tarihinde yaptırıldıkları ve sonraki durumları hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

Şehir yerleşmeleri krokilerle gösterilebilmiş olsaydı, şehirdeki iskân somut bir şekilde görülebileceğinden, okuyucular açısından daha yararlı olabilirdi.

Bu çalışma, XV-XVIII yüzyıllar arası Kastamonu'yu ilgilendiren bir çalışma olmakla beraber, çevresindeki diğer merkezler ile Osmanlının diğer şehirlerini ilgilendirebilecek önemli bilgiler de içermektedir.

Ramazan Günay*

* Dicle Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Araştırma Görevlisi.

.....

.....

.....

.....